

STUDII DE SIGILOGRAFIE ROMÂNEASCĂ

DE

CONST. MOISIL

DIRECTORUL GENERAL AL ARHIVELOR STATULUI

I. SIGILII DE DREGĂTORI

Una dintre caracteristicile esențiale ale sigiliilor vechi românești este, că cele mai multe dintre ele sunt *sigilii heraldice*.

Pe câtă vreme în țările din apusul și centrul Europei se obișnuia, nu numai în evul mediu, dar și în timpurile mai noi, ca pe sigiliile împăraților, regilor, principilor, — și în general ale nobililor — să se reprezinte figura seniorului respectiv în picioare, călare sau șezând pe tron; la noi atât sigiliile domnești, cât și cele boierești reprezintă numai steme, mai mult sau mai puțin conforme cu regulile heraldice.

Chiar și sigiliile noastre bisericești nu înfățișează personaje ecleziastice, ca în țările catolice, unde episcopii și egumenii sunt reprezentați pe sigilii șezând pe tron, stând în picioare sau în genunchi în fața vreunui sfânt; ci la noi sigiliile de acest fel înfățișează numai pe sfântul protector al eparhiei, mănăstirii sau bisericii respective.

Cât privește sigiliile orașelor și corporațiilor, tipurile lor sunt de asemenea heraldice, cum de altfel era și natural, căci trebuiau să simbolizeze trecutul și ocupațiile principale ale orașenilor sau membrilor corporației.

Această tradiție constantă în sigilografia veche românească a fost însă ruptă în veacul al XVII-lea prin apariția unei serii de *sigilii iconografice* de mari dregători, reprezentând figura dregătorului, în costumul și cu însemnele proprii ale dregătoriei. Astfel de sigilii cunoaștem până acum mai ales dela câțiva vornici mari ai Țării-Românești din veacul al XVII-lea și XVIII-lea.

Dar în afară de aceștia, alți dregători mari și-au alcătuit sigilii, cari de și nu reprezintă figura dregătorului, înfățișează însă însemnul dregătoriei. Și sigilii de acestea am constatat până acum în special în Țara-Românească.

Existența acestor două categorii de sigilii — cari de sigur ni-s'au păstrat în exemplare cu mult mai numeroase decât cunoaștem actualmente, exemplare ce ar merita să fie cercetate și publicate — dovedește tendința unor mari dregători din Țara-Românească de a da, prin

tipuri sigilare caracteristice, o autoritate cât mai mare și o autenticitate nediscutabilă actelor emanate din cancelariile lor.

Vom cerceta în primul rând sigiliile iconografice pe cari le-am putut găsi până acum, și apoi sigiliile purtând însemnul dregătoriei.

1. Sigiliile iconografice ale vornicilor mari din Țara-Românească.

Cunoaștem astăzi astfel de sigilii numai dela câțiva vornici mari ai Țării-Românești, pe câtă vreme la vornicii mari sau la alți dregători din Moldova n'am constatat până acum sigilii iconografice.

Vornicii mari ai Țării-Românești, de la cari cunoaștem sigilii de acestea sunt: Preda Brâncoveanu din anul 1652, Radu Popescu (?) din 1670, Radu Krețulescu din anul 1675, Badea Bălăceanu din anul 1678, Alexandru Alexianu din 1694, Șerban Cantacuzino din anul 1708, Iordache Krețulescu din 1724 și Ștefan Văcărescu din 1758.

Toate aceste sigilii sunt aplicate pe cărți de judecată date de către acești dregători sau pe porunci în legătură cu rolul lor de judecători.

Actele cari au sigilii de acest fel, emană direct dela marii vornici respectivi și nicăiri nu se anințește despre vre-o însărcinare specială dată de Domn în acest scop, nici nu se face vre-o referire la autoritatea Domnului.

Formula cu care încep aceste acte cuprinde la început numele marelui vornic, după care urmează cuvintele: «*dat-am cartea noastră*», sau «*scriem cartea noastră*», sau «*dat-am cartea de judecată*».

Iar formula de încheiere este de regulă: «*Aceasta scriem*», sau «*Aceasta am scris*».

Numai rareori actele acestea poartă semnătura proprie a dregătorului; de regulă se pune numai sigiliul, care este astfel singurul semn de autenticitatea actului.

Interesante sunt ca mod de redactare cărțile de judecată ale marelui vornic Ștefan Văcărescu din 26 Mai și 28 Iulie 1758. Aceste acte cuprind sus la mijloc data, apoi textul se desparte în două coloane, dintre cari coloana primă (din stânga) cuprinde în rezumat expunerea părții reclamante, iar a doua (din dreapta) replica părții acuzate. Urmează apoi în rânduri întregi motivarea și hotărârea marelui vornic, întărită cu sigiliul respectiv ¹⁾.

În poruncile date de marii vornici în legătură cu hotărârile lor judecătorești, nu lipsesc nici formule de amenințare (*imprecationes*)

¹⁾ V. mai jos p. 135.

cum găsim și în poruncile domnești. Astfel în porunca lui Badea Bălăceanu din 1652 se află următoarea amenințare: «*că ne lăsându-i moșia în pace și neviind de față, bine să știți că vom mâna om cu trepăd de vă vor aduce fără voia voastră*». O amenințare aproape identică este și în porunca marelui vornic Alex. Alexianu, privitoare, de altfel, la acelaș caz ¹⁾.

Rezultă prin urmare că actele pe cari s'au aplicat sigiliile iconografice ale marilor vornici sunt acte de autoritate, decurgând din însăși natura acestei dregătorii și poate că tocmai spre a da acestor acte o înfățișare potrivită cu importanța ce o aveau, s'au alcătuit acele sigilii neobișnuite, pe cari marele dregător era reprezentat în persoană, cu costumul și însemnele dregătoriei sale.

Ni s'au păstrat dela marii vornici ai Țării-Românești din veacul al XVII-lea și XVIII-lea și cărți de judecată sau porunci întărite numai cu semnătura lor sau cu sigiliile lor personale. Natural că aceste acte aveau aceiaș autoritate ca și cele întărite cu sigilii iconografice. Dar este ușor de înțeles, că o poruncă sau o carte de judecată pe care se aplica un sigiliu ce înfățișă pe însuș dregătorul, în costumul și cu însemnul dregătoriei, făcea o impresie cu mult mai mare asupra împričinaților, decât atunci când avea numai semnătura sau sigiliul personal al dregătorului.

Studiind mai de aproape sigiliile iconografice ale marilor vornici constatăm că se pot grupa, după tipuri, în trei categorii:

Tipul I. Marele vornic este înfățișat stând în picioare spre dreapta (sau stânga) și purtând pe umeri caftan fără mâneci, lung până la glesne, iar sub acesta un anterieu cu mâneci strâmte. În cap are o căciulă mică, rotundă; în picioare încălțăminte ce nu se pot definii. În mâna dreaptă (sau stângă) ce iese de sub caftan, ține un toiag lung, cu capătul superior mai gros. (Fig. 1).

Acest tip îl întâlnim pe sigiliile marilor vornici Preda Brâncoveanu (1652), Radu Popescu (1670) și Radu Krețulescu (1675).

Tipul II. Marele vornic este reprezentat sub forma de bust mare, până la genunchi, în jumătate profil spre dreapta sau spre stânga. Este îmbrăcat în acelaș costum ca și la tipul I, iar în mâna dreaptă (sau cea stângă), ce iese de sub caftan, ține toiagul. (Fig. 2).

Sigilii de felul acesta avem dela marii vornici Badea Bălăceanu (1678), Alex. Alexianu (1694) și Șerban Cantacuzino (1708).

Tipul III. Marele vornic este înfățișat șezând într'un jilț mare lângă o masă dreptunghiulară. Costumul este acelaș ca și la tipurile

¹⁾ V. mai jos p. 132.

precedente, cu deosebirea că uneori caftanul lipsește, alteori în loc de căciulă poartă în cap o cucă. În mâna dreaptă, rezemată pe brațul jilțului, ține toiagul, iar în mâna stângă, rezemată pe masă, are o carte deschisă, pravila (Fig. 3 și 4).

În chipul acesta sunt reprezentați pe sigiliu marii vornici Iordache Krețulescu (1724) și Ștefan Văcărescu (1758).

Privite cu atenție, reprezentările de mai sus ne permit să constatăm, că în primul rând, costumele și însemnele acestor dregători mari sunt în conformitate cu moda contemporană. Caftanele fără mâneci și cu guler de blană constituiau în veacul al XVII-lea și XVIII-lea haina caracteristică a boerilor mari, iar toiagul eră de asemenea însemnul marilor dregători.

Atât în Moldova, cât și în Țara-Românească, marii dregători, când stăteau în divan, purtau toiage. Numai când comandau armata, marele hatman în Moldova și marele spătar în Țara-Românească, purtau buzdugane.

După relațiile scriitorilor contemporani toiagele marilor dregători se distingeau unele de altele prin culoarea lor diferită. Se pare însă că această distincție există numai în Moldova, căci în Țara-Românească toți aveau toiage de argint masiv sau de lemn argintat¹⁾.

Forma acestor toiage ne-o redau foarte exact sigiliile de care vorbim. Ele sunt lungi, ajungând de jos, dela pământ, până la umeri, și având capătul superior mai gros. (Fig. 2 și 3). Al lui Ștefan Văcărescu merge îngroșându-se spre capătul superior unde se termină într'un mâner rotund (Fig. 4).

De altă parte observând modul cum sunt reprezentate pe aceste sigilii figurile marilor vornici, ajungem la convingerea că la tipul I și II avem numai niște reprezentări convenționale, pe câtă vreme la tipul III gravorii sigiliilor au urmărit să ne dea adevărate portrete.

Intr'adevăr privind sigiliul marelui vornic Iordache Krețulescu (fig. 3) sau al lui Ștefan Văcărescu (fig. 4) ne dăm seama, că gravorii n'au căutat să ne înfățișeze numai aspectul general al unui mare dregător muntean, ci au încercat să imprime figurilor o asemănare cât mai apropiată cu personagiile ce le reprezintau, indicând trăsăturile caracteristice ale fizionomiei lor. În special sigiliul lui Văcărescu, care ni s'a păstrat mai bine, are figura marelui vornic atât de expresivă, și forma feței și a barbei atât de caracteristice, încât de sigur redă portretul — cât se putea redă pe un sigiliu — al acestui personaj.

¹⁾ Cf. pentru toate acestea C. C. Giurescu, *Noi contribuții la studiul marilor dregători din secolele XIV și XV* p. 47 urm.

Cât privește inscripțiile de pe sigiliile iconografice ale marilor vornici, sunt gravate totdeauna pe margine între două cercuri lineare paralele. Aceste inscripții cuprind la sigiliile de tipul I numai numele și titlul marelui vornic; la cele de tipul II se adaugă și anul, iar la cele de tipul III se mai adaugă și luna.

De sigur că aceste date arată anul și luna când boierul respectiv a fost investit cu dregătoria de mare vornic. Altfel n'ar avea nici o rațiune să fie puse pe sigilii.

* * *

După ce am arătat în trăsături generale cum se prezintă sigiliile iconografice ale marilor vornici din Țara-Românească, să facem descrierea lor amănunțită, rezumând și cuprinsul actelor pe care sunt aplicate, pentru ca cercetătorii să-și poată da seama de valoarea lor.

Sigiliul lui Preda Brâncoveanu (1652).

Dela acest mare vornic, bunicul viitorului Domn, Constantin Brâncoveanu, am găsit un singur act întărit cu sigiliu iconografic. Este o carte de judecată dată la 3 Iulie 1652 (7160) ¹⁾.

În această carte Preda Brâncoveanu dă hotărârea într'un proces dintre postelnicul Dumitrașcu din Cepleni cu soția sa Caplea, de o parte, și stolniceasa Călina Brădescu, văduva stolnicului Barbu Brădescu, de altă parte. Litigiul între ei era pentru un țigan al jupânesei Caplea. Acest țigan furând doi cai dela mănăstirea Crețăști a lui Barbu Brădescu, a fost prins de vornicul Stanciu din Sălătruc pe când acesta din urmă era «ispravnic la casele domnești la Brâncoveni» și a fost reținut la curtea stolnicesei Călina.

Sigiliul aplicat pe această carte de judecată reprezintă pe marele vornic Preda Brâncoveanu în picioare, jumătate profil spre dreapta, cu caftan pe umeri și căciulă în cap, iar în mâna dreaptă ținând un toiag.

Inscripția circulară: † ПРЕДА БРЪНКОВЪНЪА ВЕЛИКИ ДВОРННИКЪ.

Sigiliul este aplicat cu tuș verde. Alte lămuriri nu putem da, de oare ce nu am avut la îndemână originalul.

Sigiliul lui Radu Popescu (1670)

Pe un act aflător în colecțiunea Academiei Române, act fără titlatură și fără semnătură ²⁾ se află aplicat cu ceară verde un sigiliu iconografic de mare vornic.

¹⁾ Fostă în colecția Academiei Române pachet XC doc. 55, acum trimisă în Rusia. Copie la d. I. Tuducescu.

²⁾ Pachet CLXXXV, doc. 65.

Actul este o poruncă către șase «megiași adeveratori» ai armașului Mircea din Stroești de o parte, și ai lui Dan și fratelui său Bărcan Novac, de altă parte, cu privire la un vad de moară.

Porunca aceasta are data de 1 Martie 1670 (7178), iar sigiliul de ceară verde este cu totul deteriorat. Totuș reproducerea lui s'a păstrat destul de bine pe marginea stângă a actului, căci actul fiind îndoit în trei părți, una din aceste părți s'a lipit de ceara sigiliului și astfel atât tipul cât și inscripția s'au imprimat destul de vizibil pe această îndoitură.

Cu ajutorul d-lui H. Stahl, profesor la Școala superioară de Arhivistică și Paleografie, am reușit să disting nu numai tipul sigiliului, dar să descifrez și o parte din inscripție.

Sigiliul reprezintă pe marele vornic în picioare spre stânga, cu caftan și căciulă și ținând în mâna stângă toiagul cu capătul superior în formă de bilă. Din inscripție se distinge numai † ЖЕПАН Р... ОУ. РНИК († *Jupan R/ad/ou/l... vel dvo/rnic.*

Mărimea 36 mm. în diametru. Ceară verde.

Sigiliul lui Radu Krețulescu (1675).

Sigiliul iconografic al acestui mare vornic l-am găsit până acum pe două acte: o carte de judecată din 30 Mai 1675 (7183), aflătoare în colecția Academiei Române (p. CLXXXV, 233) și un act din 20 Noemvrie 1675 amintit de V. A. Urechia în lucrarea sa *Miron Costin, Opere complete*, vol. I p. 682.

Actul din 30 Mai 1675 este o poruncă către 6 boieri «adevărători» ai lui Iani Iuzbașa din Tătuțești, ai lui Stanciu din Periați și ai lui Godean Roșul din Năieni, ca să cercetaze o moșie dela Călmățui «care zice Iani Iuzchiă în lucrarea menționată mai sus.¹⁾

Fig. 1.

bașa că se chiamă Moreanul și iaste a lui, iar Stanciu și Godean Roșul ei zic că se chiamă Pribeagul și iaste a lor».

Actul din 20 Noemvrie acelaș an nu-l cunoaștem, dar sigiliul este reprodus de V. A. Urechia.

Pe amândouă actele acestea se află acelaș sigiliu al lui Radu Krețulescu: marele vornic în picioare, în jumătate profil spre dreapta, cu caftan pe umeri și căciulă în cap, ținând în mâna dreaptă toiagul. La spatele lui, în câmp, se vede o inimă străpunsă de o săgeată.

Inscripția circulară: † РАДУ КРЕТУЛЕСКУ ВЕЛ ДВОРНИКЪ (Fig. 1).

¹⁾ Reproducem sigiliul după V. A. Urechia, căci cel de pe actul din 30 Mai este stricat.

V. A. Urechia (o. c. II p. 567) a văzut în mâna stângă a vornicului o *cruce*. În realitate o figură ce seamănă cu o cruce se află în câmpul din față, dar în mâna stângă vornicul nu putea ține nici un obiect, căci această mână nu este vizibilă în sigiliu. (Cf. fig. 1).

Sigiliul este aplicat cu tuș verde și are diametrul de 30 mm.

Sigiliul lui Badea Bălăceanu (1678).

Cunoaștem un singur act cu sigiliu iconografic dela acest mare vornic. Se află pe o pornucă către Voicilă sin Radul Nebunul din Drăgănești și feciorii lui, prin care le cere să lase pe călugărul Iachim din Cioceni să stăpânească o moșie cumpărată dela ei. «Iar dacă va părea lucrul într'alt chip, să veniți de față, că nelăsându-i moșia în pace și ne viind de față, bine să știți, că vom mâna om cu trepăd de vă vor aduce fără voia voastră». ¹⁾

Fig. 2.

Sigiliul aplicat pe acest act reprezintă bustul marelui vornic până la genunchi, având pe umeri caftan cu guler mare de blană, iar în cap o căciulă mică, rotundă. În mâna dreaptă ține toiagul.

Inscripția circulară: † ... ПАН БАДЕ БЪЛЪЧЕНЪА ВЕЛ ДВОР ... ЗРИС († [Ju]pan Badea Bălăcenul vel dvornic 7186).

Sigiliul este aplicat cu tuș verde și are diametrul de 40 mm. (Fig. 2).

Sigiliul lui Alexandru Alexianu (1694)

În colecțiunea Academiei Române se află o poruncă dela marele vornic Alexandru Alexianu ²⁾ din 14 Noemvrie 1694 (7203), tot către Voicilă, fiul lui Radul Nebunul din Drăgănești, cerându-i și de astă dată să lase pe călugărul Iachim să-și stăpânească în pace pământul cumpărat dela Radu Nebunul și Oancea.

Porunca se termină cu o amenințare aproape identică cu cea din porunca lui Badea Bălăceanu, amintită mai sus: «că nelăsându-i moșia să și-o ție în pace și ne viind de față și va mai ven[i] a doua oară cu jalbă, bine să știți că vă vom trimite om domnesc de vă vor aduce aicea făr de voe voastră și veți da și trepăd» ³⁾.

¹⁾ Academia Română pach. CXVII, doc. 94.

²⁾ Fiul banului Ghiorma.

³⁾ Academia Română, pach. CXCVII, doc. 100.

Sigiliul cu care este întărită această poruncă, ce nu poartă nici o semnătură, reprezintă bustul marelui vornic în profil spre stânga, având pe umeri caftan cu guler de blană, și sub el un antieriu. În cap poartă o căciulă mică, rotundă, iar în mâna stângă ține toiagul.

Inscripția circulară este: †... *АЛЕКСАНДРЪ ВЕЛ ДВОРНИК БЛ ЗГГ*.
(† [Jupan] Alexandru vel dvornic vlt 7203).

Sigiliul este aplicat cu tuș verde: diametrul 33 mm.

Sigiliul lui Șerban Cantacuzino (1708).

Dela acest mare vornic, care era nepotul fostului Domn cu acelaș nume, cunoaștem până acum un singur act cu pecete iconografică. Este o carte de judecată din 5 Mai 1708 (7216), aflătoare în colecția d-lui Dr. G. Severeanu, și relativă la un litigiu dintre Crăciun Gărdescul, feciorul lui Vișan, și socrul său Ioan Străulescul. La «întrebăciunea de față înaintea noastră», zice vornicul, Crăciun mărturisise că cumpăraseră la Horez (în original *Urez*) 100 stânjini de moșie dela nepoții săi Oance și Nae, iar mai târziu a mai cumpărat și dela socrul său Ioan Străulescul 50 de stânjeni și a stăpânit acea moșie netulburat de nime timp de șase ani. «Deci numai ce s'au sculat Ioan Străulescul cu gâlceavă asupra lui Crăciun, zicând cum că nu-l va îngădui pe Crăciun ca să ție cei 100 de stânjini ci au cumpărat dela Oancea i Nae nepotu-său, pentru că el nu este iscălit într'acel zapis. Deci noi văzând că de șase ani n'au mai zis nimic și încă și el, în urmă ci au cumpărat Crăciun acea moșăe, i-au vândut și el acei stânjini 50, și mai având el moșăe acii n'au mai zis nimic; iar când au fostu acum, având cu Crăciun alte gâlcevi, el s'au scornit cu gâlceavă pentru această moșăe, găsind și pricină că nu este iscălit în zapis, măcar că lui nici nu i-să cad[e] a să iscăli, că această moșăe este a fămei lui, că el îi este bărbat de al doile. Ci are fămeea lui un fecior cu bărbatul cel dentăi, și feciorul este iscălit în zapis, anume Vintălă (*sic*), și fiind și el de față l-am întrebat și el n'au tăgăduit, că nu s'au iscălit de voie, ci cu voe lui.»

Sigiliul aplicat pe acest act înfățișează bustul până la genunchi al marelui vornic, în jumătate profil spre dreapta, având pe umeri caftanul, iar în cap o căciulă mică de blană și ținând în mâna dreaptă toiagul.

Inscripția circulară: †... *Ш. КАНТАКУЗИНО В НИК ЗГГ*
(† ... [Șerban] Cantacuzino v/el dvor/nic 7213).

Mărimea 45 mm., tușul verde. Fiind cam deteriorat nu se poate distinge în deajuns nici figura, nici inscripția.

Sigiliul lui Iordache Krețulescu (1724).

Il cunoaștem după reproducerea lui G. I. Ionescu-Gion în *Istoria Bucureștilor* (p. 183).

Reprezintă pe marele vornic șezând spre stânga, pe un scaun cu spetează, în fața unei mese dreptunghiulare. Este îmbrăcat într'un caftan fără mâneci, sub care se vede un anterieu cu mâneci strânse, și încheiat în față cu un

Fig. 3.

rând de nasturi. În cap poartă o căciulă rotundă, mică; în mâna dreaptă, rezemată pe brațul scaunului, ține toiagul, iar în cea stângă rezemată pe masă, ține pravila deschisă.

Inscripția circulară: ІОРДАКЕ КРЕЦУЛЕСКУ ВЕЛЪ ДВОРНИКЪ ГЕНАРИЕ 7232 (1724).

Sigiliul lui Ștefan Văcărescu (1758).

Îl cunoaștem din două cărți de judecată din 26 Mai și 28 Iulie 1758, în arhiva d-lui C. Basarab-Brâncoveanu și la Academia Română ¹⁾. De oare ce acest act este interesant nu numai ca cuprins, dar și ca formă, îl reproducem mai jos în întregime.

Sigiliul, foarte bine conservat, reprezintă pe marele varnic șezând pe un jilț cu spetează joasă, lângă o masă dreptunghiulară, acoperită cu o față cadrilată. Este îmbrăcat într'un anterieu larg, ce cade în falduri bogate și tivit la gât cu o bantă lată de cu-

Fig. 4.

Inscripția circulară: ШЕФАН ВЪКЪРЕСКЪ ВЕЛЪ ДВОРНИКЪ ФЕВРВАРИЕ 1758 (*Ștefan Văcărescu vel dvornic, Februarie 27—1758*).

Diametrul 55 mm. Tuș albastru.

¹⁾ Mulțumim și pe această cale d-lui C. Basarab-Brâncoveanu pentru bunăvoința ce a avut de a-ne pune la dispoziție acest act.

Iată și cărțile de judecată pe care este aplicat acest sigiliu:

I.

«Mai 26—1758

«Costantin i brat eg[o] nepoți răp[osatului] Șteful, biv ve[el] șăt[rar], după hotărârea judecătii ce au avut pentru clironomia unchiului lor Șteful șăt[rar], cer dela dum[nea ei] șătrăreasa Catrina 8 boi ce au rămas la casa ei din vitele unchi-său.

«Dum[nea ei] șăt[răreasa] Catrina au răspuns, că la dânsa sânt numai 6 boi, care fiind 41 de vite ale șătrăresii Caliții, rămase la dumnea-ei, le-au plătit de văcărit cu tl 66, și luându-le nepoții șătrăresii Caliții, Cârloveștii, aceste vite, i-au dat acei 6 boi pentru banii văcăritului, din care un bou însă au murit de iarnă, iar 3 i-au vândut drept tl. 37¹/₂.

«De vreme ce dum[nea ei] șătrăreasa Catrina au plătit banii văcăritului acelor vite și vitele le-au luat nepoții șăt[răresii] Caliții și pentru bani i-au fost lăsat acei boi;

«Hotărâm: Costandin i brat eg[o] să plătească acei tl. 66, banii văcăritului, și dum[nea-ei] șătrăreasa Catrina să dea acei 6 boi, de nu vor suferi ei ca să rămăe acei boi pentru banii văcăritului, iar pentru celelalte vite să și-le caute ei la nepoții șăt[răresii] Caliții. Aceasta scriem. Mai 26—1758».

(În colțul stâng de jos: T. Cd. Șt.)

II.

1758 Iulie 28.

Dum[nealui] Mateiu Roset vei clucer au tras la judecată înaintea mea pe dumnea-ei pah[arniceasa] Stanca Obedeanca, cerându taleri o mie cu dobânda lor, cu zapisul dumnea-ei, care l-am văzut și e scris dela leatul 1755 Iunie 16 dui.

Dumnea-ei pah[arniceasa] Stanca Obedeanca zapisul și datoria nu și-au tăgăduit-o, numai zice că acum nu are să-i plătească.

Deci fiind datoria bună și netăgăduită și mai vârtos că au trecut peste soroc 2 ani și jumătate, și n'au avut purtare de grijă să-i plătească;

Hotărâm: dum[nealui] ceauș de aprozi să apuce pe dumnea-ei pah[arniceasa] să împlinească banii și cu dobânda lor după zapis. Aceasta. Iulie 28 din 1758¹⁾.

¹⁾ Copie la d. I. Tuлуcescu.

Acest mod de a redacta o carte de judecată contrastează cu redactările anterioare ale acestor acte și dovedește, evident, o influență străină, care trebuie căutată de sigur în cancelaria administrației austriace din Oltenia.

* * *

După cum am spus mai sus, până acum n'am găsit sigilii iconografice decât la marii vornici ai Țării-Românești, ceea ce însă nu exclude ca și alți dregători mari să fi întrebuințat sigilii de acest fel.

O indicație despre aceasta ar fi mențiunea d-lui Gh. Ghibănescu în importanta sa colecțiune de documente interne, intitulată *Surete și izvoade*, vol. IX pag. 254, că pe o carte de judecată dată de marele ban al Craiovei, Enachi Catargi, la 6 Septemvrie 1616 (7125) se află un sigiliu reprezentând «un boier ținând cârja în mâna stângă». Din cauza relei conservări a sigiliului, care era de ceară «neagră» — de sigur verde —, d. Ghibănescu n'a putut descifra inscripția, actul însă poartă semnătura marelui ban.

Exemplul acesta ar dovedi că și banii Olteniei, al căror rol principal era tot cel de judecător, ca și al marilor vornici, întrebuințau sigilii iconografice. În orice caz chestiunea merită cercetări și studii aprofundate.

2. Sigilii cu insemnele dregătoriei

Sunt foarte rari cazurile, atât în Țara-Românească cât și în Moldova, să întâlnim sigilii vechi cu tipuri cari să reprezinte insemnele dregătoriei. De altfel ni s'au păstrat și foarte puține acte anterioare veacului al XIX-lea emanate direct dela dregători, astfel că nu ne putem da seamă în ce măsură s'au putut întrebuința astfel de sigilii.

Vechile peceti boierești prezintă uneori tipuri, cari ne lasă să bănuim că ar avea o legătură cu demnitățile ce le aveau boierii respectivi. Astfel ar fi pecetea vornicului Stroe atârnată de documentul lui Radu cel Mare din 1507 Decemvrie 3, pecete ce reprezintă «un buzdugan și o semilună la stângă»¹⁾. Acest buzdugan ar putea fi considerat ca insemnul vorniciei pe acea vreme²⁾.

¹⁾ Publicat de I. Bogdan, *Relațiile Țării-Românești cu Brașorul* p. 355 nota.

²⁾ Cf. C. C. Giurescu, *Noi contribuțiuni la studiul marilor dregători din sec. XIV și XV* p. 48 n. 1.

Tot în această categorie am putea pune pecetea spătarului Mihu din 1630, care reprezintă doi lei afrontați ținând în labe un buzdugan ¹⁾. Acest buzdugan ar putea reprezenta însemnul spătarului în acea epocă.

De asemenea pecetea spătarului Andrei, fiul lui Neagoe aga, din 1643, reprezentând un braț înarmat cu o spadă, însoțită de un soare și o semilună ²⁾.

Dar oricum ar fi, aceste sigilii sunt personale și le găsim pe acte emanate din cancelaria domnească sau pe acte particulare, nu pe acte date de către însuși acești dregători. De altfel toate aceste sigilii sunt inelare.

Iată însă că prin bunăvoința d-lui M. Seulescu, profesor universitar și proprietarul unei bogate și importante colecțiuni de documente vechi românești, am putut cunoaște un act emanat din cancelaria marii spătării a Țării-Românești în 2 Iunie 1823, care este întărit cu o pecete reprezentând de sigur însemnul dregătoriei de mare spătar.

Sigiliul marelui spătar Grigore Filipescu (1823)

Actul menționat este o poruncă a marelui spătar Grigore Filipescu, care a avut un rol foarte important după revoluția lui Tudor Vladimirescu, dată căpitanilor din județul Mehedinți.

Fiind interesant ca cuprins îl transcriem în întregime:

Dela Spătărie.

Căpitani de putere și voă tuturor căpitanilor din sud Mehedinți. Fiind că aici într'acele cinci județe ot prest[e] Olt s'au orânduit de către Măria Sa Vodă căresărdar și capziman tuturor poterilor dum[nea]lui sărdar Costandin Bălțeanu, carele este însărcinat a privigheă cu ingrijire pentru făcătorii de rele ce să vor ivi în vre'o parte de loc, deaceia vi să face cunoscut și printr'această carte vă poruncim ca să dați numitului toată ascultarea și supunerea și oricând vă va înștiință că face trebuință a sări cu toții în prinderea tâlharilor, numaidecât să vă porniți cu toată ascultarea și supunerea urmând povățuirilor dumisale, căci cel care va urmă împotrivă, acela nu numai va fi lipsit, dar încă să va și pedepsă.

1823 Iunie 2.

(ss) *Grigorie Filipescu*

(ss) *Teodor Medel[niceru]*

1) Academia Română pach. CLXXXI doc. 84.

2) Academia Română, pach. CXC VII, doc. 63.

Pecetea aplicată pe acest act este de formă ovală și reprezintă un scut timbrat de o coroană princiară și având în câmp o spadă în formă de iatagan, îndreptată cu partea curbată spre stânga; de teaca ei atârna două curele spre dreapta. Scutul este așezat pe o panoplie de stindarde și săbii, iar jos o tobă mare având deasupra două bețe încrucișate.

Inscripția este cir-sigiliile iconografice descrise mai sus. Prin reprezentarea însemnului spătăriei se urmărea acelaș scop ca și prin înfățișarea iconografică a marilor vornici.

Fig. 5.

Aplicată cu tuș negru: mărimea 38×35 mm.

Deși această pecete este din primul pătrar al veacului al XIX-lea, totuș ea izvorește din aceeaș concepție ca și

Sigilii de mari armași

În colecțiunea Academiei Române am găsit trei acte emanate din cancelaria armășiei și având sigilii cu însemnul acestei dregătorii.

Toate trei actele sunt niște porunci date de «epistații armășiei» către «zapcii plășii Focșanilor» sau către «zapcii, vâtașii și călărașii de țigani», privitoare toate la niște țigani ai lui Costache Caragea¹⁾.

Primul, datat din 24 Mai 1808, este dat de către Grigore Filipescu, biv vel vornic, epistat al armășiei, și are o pecete ovală, aplicată cu tuș, cu următoarea reprezentare: pe un tun cu țeava spre stânga, un scut în formă de inimă așezat între două și 4P (vel armaș); sub tun anul 1808.

Fig. 6.

drapele și o tobă. De sub scut iese la dreapta un iatagan, la stânga un toiag, iar deasupra tuturor se înalță un buzdugan. La dreapta și la stânga buzduganului sunt inițialele ГР și Фд (Grigore Filipescu), iar de o parte și de cealaltă a tunului РЕд

Mărimea 37+33 mm. Aplicată cu tuș negru. (Fig. 6).

Celelalte două acte sunt din 24 Mai 1817 și din 30 Ianuarie 1818. Ele nu au numele marelui armaș; ci numai titlul «Dela armășie».

Sunt întărite amândouă cu acelaș sigiliu, care diferă întrucâtva de cel dela primul act. Este curios în special faptul, că numele marelui

¹⁾ Academia Română, pach. CXC VII, doc. 120, 129, 146.

armaș este indicat numai prin inițiale, iar numele demnității este scris în întregime. Iată cum se prezintă acest sigiliu:

Pe un tun cu țeava spre stânga se află un scut în formă de inimă așezat între drapele, tobe și trâmbițe. De sub scut iese la dreapta o sabie cu gardă, iar la stânga un toiag. Deasupra lor la mijloc se înalță un buzdugan, având la capătul

Fig. 7.

superior o cruce. De a dreapta și de a stânga buzduganului inițialele **Ф** și **Д** (Filip); de o parte și de alta a tunului: **Д** și **Ж** (Lenj ?).

Inscripția circulară:
 ✦ БИВ : ВЕЛ : КЛИНАР :
 ЕПИСТАТЪ : АРМЪШИИ.

Mărimea 37+33 mm.; aplicat cu tuș negru. (Fig. 7).

De sigur că elementul principal din stema atât de complicată a armășiei este buzduganul, care poate fi considerat ca însemnul acestei dregătorii.

Sigiliul agiei din București

Și șefii agiei sau poliției din București aveau la începutul veacului al XIX-lea sigilii speciale, cu însemnele acestei dregătorii.

Pe un act din 2 Martie 1822, aflător în colecția Academiei Române¹⁾, găsim un astfel de sigiliu, care prezintă un interes destul de mare pentru sigilografia noastră.

Actul menționat poartă titlul «Dela agie» și cuprinde o înștiințare către «negustorii de orice breslă» ca să nu cumpere niște clopote ce s'au furat dela biserica logofătului Dinicu Goleșu din București.

Nu poartă nici o semn toiaș, iar sub el un topor de pompier.

Pe margine inscripția: АНХАНЛ ФИЛИПЕСКЪ : ЕПИСТАТЪ : АДИ 1822.

Ovală, mărimea 36×30 mm. (Fig. 8).

Fig. 8.

nătură, ci de desupt are din nou mențiunea «Dela agie» și lângă ea o pecete ovală în tuș negru.

Această pecete reprezintă un scut oval timbrat de o coroană princiară și așezat pe o panoplie de drapele, trâmbițe și tobe. În scut un braț ținând

* * *

¹⁾ Pach. CXCVIII doc. 233.

Descriind sigiliile de dregători și dregătorii de mai sus, n'am pretenția de a fi epuizat tot materialul sigilografic existent.

Se știe că o mare parte din acest material, ce se păstră înainte de războiul mondial la Arhivele Statului sau la Academia Română, nu-l putem folosi actualmente, de oarece se află în Rusia. De altă parte prin colecțiunile particulare, pe care nu le-am putut cerceta decât într'o mică măsură, se află de asemenea un bogat material de acest soi.

De aceea vom primi și publica cu plăcere orice complectare a sigiliilor de dregători, cari, după cum am spus mai sus, trebuie să fie mult mai numeroase decât cele pe cari le-am menționat în acest studiu.

II. SIGILII DOMNEȘTI CU STEMELE JUDEȚELOR

Printre raritățile noastre sigilografice putem număra o serie de sigilii domnești, cari pe lângă stema țării au și stemele județelor din țara respectivă.

Astfel de sigilii întâlnim și în Țara Românească și în Moldova, în special către sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, deci în ultima epocă a domniei Fanarioților.

De altfel Domnii fanarioți n'au introdus numai această inovație în sigilografia noastră. Lor li-se datorește și întocmirea *stemei unite* a celor două principate, prin așezarea alătură a bourului moldovean și a acvilei muntene, compoziție care a fost reluată apoi la 1859, când s'a făcut unirea principatelor.

Se înțelege că din momentul în care stemele județene au fost introduse în sigiliile domnești, ele au început să fie adoptate și în sigiliile unor autorități provinciale, civile și religioase. Astfel găsim sigilii de ale banilor și caimacamilor Craiovei sau de ale episcopilor de Râmnic purtând stemele județelor Olteniei.

În chipul acesta s'a creiat o categorie de sigilii cu totul deosebite și cari se întrebuițau în acelaș timp cu sigiliile tradiționale. Căci trebuie să menționăm, că numai unele din actele emanate din cancelăriile domnești sau ale altor autorități sunt întărite cu sigilii de tipul acesta nou, și că nu toți Domnii cari s'au succedat în această epocă au întrebuițat astfel de sigilii.

De altă parte se pare că noul tip de sigilii a fost mult mai uzitat în Țara-Românească decât în Moldova, căci n'am găsit până acum astfel de sigilii decât dela câțiva Domni moldoveni.

Tocmai raritatea sigiliilor de acest tip este primul motiv al importanței lor. La aceasta trebuie să adăugăm și marea lor valoare heral-

dică provenită din faptul, că ne-au păstrat stemele tuturor județelor din cele două principate românești, steme despre cari altfel nu avem decât prea puține informații literare.

În adevăr cea mai veche mențiune despre steme de județe românești datează din prima jumătate a veacului al XVIII-lea și nu privește decât stemele județelor din Oltenia. Ea se cuprinde în raportul înaintat în anul 1720 de administrația austriacă din Oltenia către Consiliul de Război din Viena, cu privire la situația acestei provincii, ce fusese de curând ocupată de Austriaci.¹⁾ Anexa a 9-a a acestui raport, datată din 14 Octomvrie 1718, este intitulată *Quoad sigilla* și cuprinde următoarea descriere și motivare a stemelor, ce se întrebuițau pentru județele Olteniei:

„Quoniam unusquisque Districtus in aliqua re altero est abundantior inventus, id circo

„Vultsa sigillum habeat cum signo *Arboris*, quia prae ceteris magis fructifer est.

„Romonazy autem sigillum sit *Manipulus frumenti*, si quidem abundat frumenti.

„In inferior Syl *Piscis*, propter abundantiam piscium et paludum.

„In superior Syl *Cervus* ob ferarum copiam et venationum.

„In Mehedinzi sigillo autem sit *Alveare* propter abundantiam apium et mellis, quibus superat alios districtus.

„Craiovae 14 8-bris 1719“. ²⁾

Deși din felul cum este redactată această informație ar rezultă, că crearea stemelor județelor din Oltenia s'ar datori administrației austriace, totuș cred, că ele sunt mai vechi și administrația austriacă nu a făcut altceva, decât să le recunoască, modificând întru câțva pe unele din ele.

Motivele pentru cari susțin această părere sunt următoarele:

1. Nu intra în sistemul de administrație austriac obiceiul stemelor județene sau districtuale; dovadă că în Bucovina, pe care au stăpânit-o aproape 150 de ani, n'au introdus astfel de steme.

2. Cum se explică faptul că mai târziu, când începem să avem informații complete despre stemele județene, găsim astfel de steme nu numai în Oltenia, ci la toate județele și din Țara-Românească și din Moldova?

3. Se vede bine că administrația austriacă a modificat unele steme mai vechi ale județelor din Oltenia, steme cari s'au reintrodus apoi după liberarea provinciei de sub Austriaci. Astfel stema județului Mehedinți pe

¹⁾ Hurmuzachi, *Docum.* VI p. 306.

²⁾ *Ibidem*, p. 328.

care administrația austriacă o fixase ca un stup de albine, apare mai târziu sub forma unei singure albine și s'a păstrat sub această formă până astăzi. Stema județului Vâlcea pe care administrația austriacă o stabilise: un arbore (pcm fructifer), nu s'a păstrat, ci găsim în locul ei până târziu un țăran mânănd un cal în jurul unui puț cu roată. Acest motiv heraldic are desigur legătură cu vechea îndeletnicire a locuitorilor din acel ținut de a exploata puțurile de apă sărată, abundente în acea regiune.

Cât privește stemele județelor din Muntenia și din Moldova, despre ele nu avem nici o mențiune literară anterioară sigiliilor domnești de care ne ocupăm aici și de aceea pentru istoricul lor aceste sigilii sunt singurile izvoare de cari dispunem astăzi.

1. *Sigilii cu stemele județelor Țării-Românești.*

Cel mai vechi sigiliu care cuprinde județele din Țara-Românească este — după cunoștințele mele actuale — dela Alexandru Moruzi din anul 1792.

El se găsește aplicat pe un act de danie acordat mai multor preoți de la biserica din Schei «de lângă cetatea Brașovului» la 16 Noemvrie 1793. ¹⁾

Sigiliul are în mijloc un scut în stil *renaissance*, în care se află la dreapta acvila cruciată a Țării-Românești, așezată pe o terasă terminată cu un turn de biserică, iar la stânga capul de bou al Moldovei. Sus în colțul drept al scutului un soare, în colțul stâng un crai-nou. Scutul este timbrat de o coroană princiară și susținut de Sf. Constantin (dreapta) și Sf. Elena (stânga). De sub marginea lui superioasă iese un iatagan (dreapta) și un buzdugan (stânga); iar sub marginea lui inferioară se află data numirii Domnului, scrisă pe 2 rânduri: 1792 АЛЕКС 26.

De jur împrejurul scutului, între două cercuri lineare, este inscripția: † ЦА АЛЕКСАНДРЪ КОНСТАНТИН МОРОЗЪ ВЪД КЪ АНЛА ЛЪН ДЪЛНІЕЗЕЪ ДОМН А ТОАТЪ ЦАРА РЪМЪНЪСКЪ ²⁾.

Între inscripție și margina sigiliului se înșiră de jur împrejur 17 medalioane mici, ovale, în cari sunt reproduse stemele județelor Țării-Românești.

De oare ce sigiliul de pe actul ce-l avem la îndemână este cam șters, nu se disting destul de bine toate aceste steme, totuș se pot

¹⁾ Arhivele Statului București, sect. ist. Nr. 3196.

²⁾ Inscripția are unele ligaturi ce nu s'au putut reproduce aci.

complecta cu ajutorul unui act din 1794 dela acelaș Domn și pe care se află acelaș sigiliu.

Iată aceste steme: 1. *Râmnicul-Sărat*: un cal spre stânga ¹⁾ și inițialele C P (Slam Râmnic); 2. *Buzău*: o pasere lângă un turn de biserică, inițialele B Z; 3. *Săcuieni*: cunună din două spice; inițialele C K. 4. *Prahova*: o capră sălbatică spre stânga; inițialele II B. 5. *Ialomița*: un pește spre dreapta; inițialele A d. 6. *Ilfov*: doi sfinți lângă o poartă de mănăstire (?); inițialele I Φ. 7. *Dâmbovița*: un țăp spre stânga; inițialele A B. 8. *Vlașca*: trei spice, cel din mijloc mai înalt; inițialele R d. 9. *Teleorman*: o oaie spre dreapta; inițialele T d. 10. *Muscel*: o pasere spre dreapta; inițialele M III.

Fig. 9.

11. *Argeș*: o acvilă luându-și zborul; inițialele d P. 12. *Olt*: un turn cu cruce; inițialele G d. 13. *Romanați*: un snop; inițialele P M. 14. *Vâlcea*: un om ținând de căpăstru un cal lângă un puț rotund; inițialele R d. 15. *Dolj*: un pește; inițialele A d. 16. *Gorj*: un cerb spre dreapta; inițialele Γ P. 17. *Mehedinți*: o albină cu capul în sus inițialele M X.

Diametrul sigiliului 60 mm. Aplicat cu tuș roșu.

Cum am spus mai sus, acelaș sigiliu se găsește și pe un alt act dela Alex. Moruzi, dat la 16 Fevruarie 1794. ²⁾ Dar aici el nu este aplicat cu tuș roșu direct pe pergament, ci a fost mai întâi aplicat cu

¹⁾ Direcțiunea se înțelege în sens heraldic.

²⁾ Arhivele Statului București, Mitrop. 304.

foiță de aur pe o rondelă de pergament separată și pe urmă aceasta a fost lipită pe act.

Acest tip de sigiliu cu stema unită a Principatelor, îl găsim și la câțiva urmași ai lui Alex. Moruzi în Țara-Românească. Astfel la Alex. Ipsilanti pe un act din 1797; ¹⁾ la Mihail C. Sutzu din 1801 (până la războiul mondial există chiar sigiliul original de argint la d. M. C. Sutzu; acum este numai o reproducere în galvanoplastie la Academia Română (Fig. 9) și la Constantin Ipsilanti pe un act din 1803 ²⁾).

În toate aceste sigilii stemele județelor sunt aceleași, numai la Teleorman oia are între picioarele dinainte o ramură cu o frunză în vârf, cam în genul cum este reprezentat «mielul Domnului» pe stemele apusene.

Însfârșit mai cunoaștem un sigiliu cu acelaș tip dela Alex. Nic. Sutzu pe un act din 20 Iunie 1819.

Stemele județelor sunt aceleași, dar sigiliul nu este aplicat direct pe act, ci mai întâi pe o membrană de pergament separată, ce a fost pe urmă lipită pe act. Are diametrul de 65 mm. și este aplicat cu tuș roșu. ³⁾

* * *

Un al doilea tip de sigiliu cu stemele județelor Țării-Românești diferă de cel descris mai sus numai prin faptul că în câmp, în loc de stema unită a Țării-Românești și Moldovei, se găsește *numai* stema Țării-Românești. Ea este reprezentată, ca și la tipul precedent, prin acvila cruciată stând pe o terasă ter-Sf. Elena (stânga). Sub scut se află data (anul, luna, ziua) și inițialele **IP** : **AG**. (Fig. 11).

Fig. 10.

minată cu un turn de mănăstire și însoțită sus la dreapta de un soare, la stânga de un crai-nou. Scutul este timbrat de o coroană princiară acostată la dreapta de un iatagan, la stânga de un buzdugan, și susținut de Sf. Constantin (dreapta) și

Stemele județelor sunt aceleași ca și la tipul precedent, cu deosebirea că oia dela Teleorman are peste tot ramura cu frunză, iar pasărea dela Muscel ține o ramură în cioc.

¹⁾ Academia Română pach. CXCH doc. 33.

²⁾ Arhivele Statului, secț. ist. 3197.

³⁾ Academia Română, pach. CXCII, doc. 34.

Am găsit acest tip în timpul ocupațiunei rusești dela 1806—1812 (în special pe două acte din 1809 (Fig. 10) ¹⁾; pe condica lui Caragea, ediția din 1812 (Fig. 11), pe un act dela Caragea din 4 Martie 1813 și pe altul din 13 Mai 1813 ²⁾. Însfârșit acest tip a fost adoptat și de Gr. D. Ghica în primul său an de domnie, 1822, și îl găsim pe un act dela acesta din 21 Mai 1824 ³⁾.

Fig. 11.

2. Sigilii cu stemele județelor Moldovei

Și în Moldova s'au întrebuințat sigilii domnești cu stemele județelor. Le găsim în aceeași epocă, ca și în Țara-Românească și se datoresc desigur faptului că aceleași persoane s'au perindat ca Domni în amândouă țările.

¹⁾ Acad. Română pach. CXCVIII doc. 108 și Arhivele Statului București, Mitrop. 176.

²⁾ Arhivele Statului, M-reă Cotroceni 59 și secț. ist. 3198.

³⁾ Academia Română pach. CLXXXI doc. 81.

Materialul sigilografic privitor la Moldova este însă astăzi mult mai redus, decât cel privitor la Țara-Românească; de aceea nu ne putem da seamă cari Domni moldoveni au întrebuințat sigilii de acestea, nici câte tipuri au existat.

Exemplarele ce le cunoaștem astăzi sunt toate posterioare anului 1812, este însă foarte probabil, că și înainte de această dată s'au utilizat în Moldova sigilii de acest fel.

În orice caz exemplarele ce le posedăm ne dau puțința să cunoaștem stemele județelor din Moldova (fără Bucovina și Basarabia), așa cum erau la începutul veacului al XIX-lea și cum au fost desigur și în cursul celui anterior, căci din momentul în care găsim în acest timp steme județene în Țara-Românească, trebuie să fi existat și în Moldova.

Fig. 12.

Vom descrie un sigiliu-tip moldovenesc din anul 1819 dela Mihail Gr. Sutzu.

În mijlocul sigiliului se află stema Moldovei: scut cu capul de bour, cu stea între coarne. Scutul este timbrat de un glob conciger și așezat pe o panoplie de drapele, arme, tobe și ghiulele, având ca ornament un pavilion căptușit cu hermină și timbrat de o coroană princiară însoțită la dreapta de un iatagan, la stânga de un buzdugan.

De jur împrejur 16 medaliaone rotunde cu stemele județelor:

1. *Iasi*: un cal în galop spre dreapta; inscripția în caractere grecești Ιασι.
2. *Cârligătura*: un mânz mergând spre dreapta; inscripția Καρλι-

γατδρα. 3. *Hârlău*: o alee de stejari (?); inscripția Χιρλοβι. 4. *Botoșani*: o coasă înfiptă într'un lan; inscripția Ποτοσανι. 5. *Dorohoi*: un rac spre dreapta; inscripția Δοροχοι. 6. *Herța*: o mână ținând cumpăna dreptății; inscripția Χερτσα. 7. *Fălciu*: un bou spre dreapta; inscripția Φαλτσι. 8. *Vaslui*: un stup de albine; inscripția Βασλδι. 9. *Tutova*: trei pești suprapuși spre stânga; inscripția Τῦτοβα. 10. *Covurlui*: o corabie; inscripția Κοβδρλδι. 11. *Tecuci*: o ramură de viță cu un ciorchin; inscripția Τεκδοι. 12. *Putna*: Bachus pe un butoi; inscripția Πδτνα. 13. *Bacău*: un deal de sare; inscripția Πακοβι. 14. *Roman*: o tulpină de trandafir cu două flori; inscripția Ρωμανου. 15. *Neamțu*: o capră neagră spre stânga; inscripția Νιαμτσον. 16. *Suceava*: trei brazi unul lângă altul; inscripția Σητσαβα.

Pe marginea sigiliului se află inscripția circulară: † 1819 НСАНХ ЛИНХАН ГРНГЦРНЕ СЪЦЪЛ ВЪ КЪ ЛИНЛА ЛЪН ДЪЛННЕСЕЪ ДОМН А ТОВАТЪ ЦАРА МОЛДАВЕНН.

Diametru 68 mm. Aplicat cu tuș roșu (Fig. 12). 1)

Amintim că în *Codicile civil al Principatului Moldovei* redactat în timpul lui Scarlat Calimah și publicat la Iași în 1816 se găsește de asemenea reprodușă stema Moldovei înconjurată de stemele județelor, cari sunt aceleași ca și pe sigiliul descris mai sus.

Este curios că până acum n'am întâlnit nici un sigiliu moldovenesc de acest fel, care să aibă în mijloc stema unită a Principatelor Române, așa cum se găsește foarte des în Țara-Românească.

De asemenea este interesant că numele județelor sunt scrise atât pe sigiliul lui Mih. Suțu, cât și pe cel al lui Calimah, în caractere grecești, ceea ce în Țara-Românească nu întâlnim în sigiliile domnești.

3. Sigilii cu stemele județelor Olteniei

Cum am spus mai sus, unele administrații provinciale au imitat exemplul cancelariilor domnești de a pune în sigiliul oficial stemele județelor, și astfel și-au întocmit și ele sigilii cu stemele județelor de sub oblăduirea lor.

În special întâlnim sigilii de acest fel în Oltenia, unde a existat până târziu o administrație quasi-autonomă.

Natural că și sigiliile oltene de acest fel sunt foarte rari și de aceea ele merită toată atenția și trebuie adunate cu o grijă deosebită.

Vom descrie aici două din acelaș an, 1813, însă dela caimacani deosebiți, altul din 1822 și un altul din 1827.

* * *

1) Academia Română, doc. din 15 Noem. 1820, pach. C doc. 145 (acum în Rusia, dar fotografiat de D. Sturdza-Scheianu). Ligaturile din inscripție n'au putut fi redată.

Primul se găsește pe rezoluția pusă de caimacamul Craiovei Gh. Arghiropol pe o jalbă¹⁾ cu data de 13 Ianuarie 1813, iar sigiliul se prezintă astfel:

Intr'o figură ovală, cinci medalioane rotunde cu stemele județelor; *Mehedinți* (albină și inițialele **М X**), *Gorj* (cerb și inițialele **Г Р**), *Dolj* (pește și inițialele **Д Д**), *Vâlcea* (cal sărind lângă un puț și inițialele **В В**), și *Romanați* (snop și inițialele **Р М**). În spațiul liber dela mijloc o cruce înflorată și deasupra ei data: 1813.

De jur împrejurul medalioanelor între două linii ovale, paralele cu marginea sigiliului inscripția: † АРГИРОП БИВ ВЕЛ БАН КАНДЖАК. КРАЮВН.

Oval. Diametrul 35 + 30 mm. Aplicat cu tuș negru.

Fig. 13.

Fig. 14.

Al doilea sigiliu aproape la fel se află pe un act al caimacănului Craiovei Constantin Ghica. Stemele județelor Olteniei sunt fixate tot în medalioane, dar distribuite astfel: sus Mehedinți, la dreapta Gorj și Vâlcea, la stânga Dolj și Romanați. În mijlocul sigiliului o panoplie formată din steaguri, arme și tobe, iar sub ea într'un alt medalion data 1827.

Inscripția pe margine: ✕ КОСТАНДИН : ГИКА : КАНДЖАКАН : КРАЮВН.²⁾

Oval. 35 × 30 mm. Aplicat cu tuș negru (Fig. 13).

Un al treilea sigiliu cu stemele județelor Olteniei l-am găsit pe o poruncă a caimacamului Nicolae Scanavi din 12 August 1813³⁾.

Este tot de formă ovală și reprezintă în mijloc o biserică cu două turnuri mici, având deasupra inițialele **Н Г** (Nicolae Scanavi) de desubt **К К** (caimacam Craiovei), iar la dreapta și la stânga cifrele anului 18/13.

1) Arhivele Statului București, Mitrop. 208/4.

2) Academia Română pach. CLXXXV doc. 277.

3) Actul și sigiliul în copie la Arhivele Statului București.

În câmpul superior al sigiliului este o coroană princiară, iar în câmpurile laterale și în cel inferior sunt cinci medalioane cu stemele județelor Olteniei: *Romanați* (snop și inițialele P M); *Gorj* (cerb și inițialele Γ P); *Dolj* (pește și inițialele A A); *Vâlcea* (țăran cu un cal lângă un puț, și R A); *Mehedinți* (albină și inițialele M X).

Oval. Diametrul 35 + 30 mm. Aplicat cu tuș negru. (Fig. 14).

În sfârșit al patrulea, pus pe un act din 18 Decembrie 1822, seamănă foarte mult cu cel din 1827, dar este foarte șters.¹⁾

Dar nu numai administrația civilă din Oltenia, ci și cea bisericească și-a întocmit sigilii cu stemele județelor. Ca exemplu dăm sigiliul ocârmuirii episcopiei Râmnicului din 1848²⁾.

Într'un scut oval cinci medalioane cu stemele județelor *Mehedinți* (albină, M A), *Gorj* (cerb sărind, Γ P), *Vâlcea* (puț rotund, un om și un cal; R A), *Romanați* (snop, P M) și *Dolj* (pește pe valuri A A).

Scutul este timbrat de o mitră episcopală, însoțită de o cruce (dreapta) și o cârjă (stânga) unite toate printr'un omofor presărat cu cruci mici; iar de sub marginea inferioară a scutului atârână un engolpion (dreapta) și o cruce (stânga), prinse în șiruri de mătăanii.

Fig. 15.

Pe margine inscripția circulară: ОКАРМІДІЯ ЕПІНТ. ЕПІКОПІА РІМНИКЪ; în câmp 18/48.

Oval. Diametru 28 mm. Aplicat cu tuș negru. (Fig. 15).

Deși acest sigiliu este mult posterior celorlalte, el dovedește însă că și administrația bisericească din Oltenia s'a influențat de tipul sigilar al administrației civile și l-a păstrat chiar și după ce administrația civilă, quasi-autonomă a acestei regiuni, a încetat de a mai exista

¹⁾ Academia Română pach. CLXXXV doc. 32.

²⁾ Act din 13 Martie 1850 aflător în posesiunea mea.